

Lana Petö Kujundžić: Djeci nije mjesto u zatvorskom sustavu

Kako popraviti sustav za popravljanje – maloljetni delinkventi između hormona i rešetaka (1)

ANA TENŽERA / Foto: Privatni album, Dalmacija Danas – Utorak, 20.08.2024, 1:31

- Bio je 12 mjeseci u Farnworthu.
- Što je to?
- Ustanova za preodgoj maloljetnika, no dobio je i pohvalu upravitelja tijekom tamošnjeg boravka.
- Čudno. Obično maloljetnici izlaze još gori nego što su bili pri ulasku.

Ovaj kratki dijalog dolazi iz jedne od brojnih britanskih kriminalističkih serija i samo potvrđuje činjenicu kako ustanove koje bi trebale biti namijenjene preodgoju djece i mladih koji su počinili kazneno djelo većina smatra svojevrsnom školom za daljnji kriminal. Najčešće mladić ili djevojka koji su počinili kazneno djelo ili više njih završe u jednom od takvih zavoda gdje se nalaze upravo u takvoj populaciji – tinejdžerima koji su nekog orobili, možda neki dućan ili osobu, upadali u stanove te pokrali sve što nije bilo pričvršćeno za zidove ili podove, napadali po cesti ljude kako bi im otuđili nakit, novčanike i satove, krali automobile... Neki bi tako nalazili razne nezakonite načine kako bi održali ovisnosti o alkoholu i drogi koja počinje kod sve mlađe djece; raznih zločina može se nabrojati i pregledati u statistikama, a prema podacima Državnog zavoda za statistiku najveći je broj maloljetnih počinitelja kaznenih djela protiv imovine, uključujući prijave i optužbe. O čemu će onda pričati s novim prijateljima s kojima su se našli u okruženju? O školi koju su davno napustili? Nedostaje li im fizika? Ne, razgovori koji im dižu ugled koji je u takvim institucijama najvažnija stvar upravo su počinjena (ne)djela. I tako netko tko je uspio ukrasti automobil s najnovijom zaštitom prepričava kako je to napravio dok mladi mozgovi, koji tad primaju najviše informacija, „uče“ i znaju

kad izađu iz institucije na slobodu kako onesposobiti alarm na novom automobilu. I to je samo jedan primjer.

Zamislite njih tridesetak – toliko ih je obično smješteno u jednom Zavodu, baš kao jedan razred. Svatko ima svoju priču zbog koje je završio iza rešetaka, a posebno su „slatke“ priče o kaznenim djelima iz kojih su se izvukli – nisu bili otkriveni te za njihov zločin ispašta netko drugi. Ako je njih trideset, priča barem, ali tu zaista umanjujemo broj, ima barem duplo. Zamislite samo koliko je to novog znanja. Ponašanje pojedine osobe vrlo je složena stvar i njegova fenomenologija ne može se svesti na objašnjavanje zasebnih aspekata života pojedinca nego se ono treba proučavati u cjelini u međuovisnosti jednog dijela s drugim. Delinkventno ponašanje oblik je koji odskače od svakodnevice i time privlači pažnju ljudi, posebice stručnjaka koji žele doći do srži i objasniti kako do njega dolazi, kako ga spriječiti i što poduzeti kako ono ne bi remetilo svakodnevicu.

Maloljetnička delinkvencija smatra se najozbiljnijim oblikom problematičnog ponašanja mladih koje ovisi o unutarnjim i vanjskim čimbenicima. Treba razlikovati buntovni obrazac ponašanja, svojstven tinejdžerima, i obrazac koji može eskalirati te sa sobom donijeti brojne posljedice. Mladi asocijalni ljudi često su nestrpljivi i sam pojam budućnosti može im biti dalek te ne posvećuju previše razmišljanja o godinama pred njima. Fokus im je trenutno stanje i zadovoljstvo koje mogu dobiti u sadašnjem trenutku, „hoću sad i hoću sve“ filozofija. Želja za autonomijom koja se javlja kod tinejdžera i koja ga je odvela u kriminal objašnjava želju za druženjem s devijantnim vršnjacima. I gdje će se to bolje odviti nego u odgojnom zavodu? Većina delinkvenata svoj put ka kriminalitetu započinje izostajanjem iz škole, što već tada vodi do druženja s drugim „markirantima“ i tad počinje „dokazivanje“ – najčešće krađama.

Kriminalitet maloljetnika pojam je koji već duže vrijeme budi zanimanje u svijetu stručnjaka te oni pokušavaju odgovoriti na njega.

Među prvima je **Lana Petö Kujundžić**, sutkinja Visokog kaznenog suda i predsjednica Udruge sudaca za mladež, obiteljskih sudaca i stručnjaka za djecu i mladež koja se ne libi napasti sustav, njegove manjkavosti te često istupa u medijima i govori o pravima djece – čemu su sve izloženi kad su zatvoreni, o zakonima koji nisu problem, ali provođenje jest, te u čemu sve griješimo kad su u pitanju maloljetni delinkventi. Na početku studija opredijelila se za kazneno pravo i obiteljsko pravo, ali postala je zaštitni „sudački čekić za maloljetnike“.

Nužan multidisciplinaran postupak prema maloljetniku i njegovoj obitelji

„Maloljetnički postupak je poseban postupak prema maloljetniku, njegovoj obitelji kako bi mu se pružila briga, pomoć i zaštita. Sam postupak je s posebnim sucima za mladež, državnim odvjetnicima koji su skloni da rade s mladim ljudima, a s posebnim znanjem iz psihologije za mlade, socijalnog rada za mlade, psihijatrije i kriminologije. Stoga se postavlja zahtjev za specijalizacijom sudaca za mladež, državnih odvjetnika, policajaca, ali jednako tako i socijalnih radnika, socijalnih pedagoga, psihologa koji pristupaju multidisciplinarno maloljetniku kako bi se pronašao razlog njegovog delinkventnog ponašanja i na odgovarajući način otklonilo takvo ponašanje u budućnosti.

Lana Petö Kujundžić

Uz suce i državne odvjetnike za mladež u državnom odvjetništvu i u sudovima su zaposleni stručni suradnici, socijalni pedagozi, socijalni radnici ili psiholozi koji pomažu sucu i državnom odvjetniku kada se radi o predmetima prema maloljetnicima, a to je kada se podnese kaznena prijava protiv maloljetnika, osobe koja je starija od 14 godina, a mlađa od 18 godina u vrijeme počinjenja djela. Kada policija otkrije maloljetnika da je počinio kazneno djelo, nakon izvršenih izvida dostavlja kaznenu prijavu državnom odvjetniku koji odlučuje dalje o tomu maloljetniku.", objašnjava Lana Petö Kujundžić delikatan pravni postupak za mlade, ali i potrebu za stručnim kadrom.

Maloljetnicima njihova dob omogućava jednu veliku prednost koju nemaju njihovi stariji „kolege“. Naime, državni odvjetnik za kaznena djela za koje je zapriječena kazna zatvora do 5 godina najčešće će, kako kažu, iz razloga svrhovitosti, obustaviti postupak. Može ga obustaviti bez uvjeta, ali i sa njima. Ukoliko je maloljetnik spreman, utoliko državni odvjetnik može uvjetovati svoju odluku da se maloljetnik ispriča oštećeniku, popravi štetu, uključi u postupak izvansudske nagodbe, uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja, da se uz suglasnost svog zakonskog zastupnika podvrgne postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti. Također, može ga uključiti u pojedinačni ili skupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade, radi provjere znanja prometnih propisa treba odraditi određeni dio edukacije u ustanovi za osposobljavanje vozača ili prihvatiti druge obveze koje mu državni odvjetnik naloži. Kazna do pet godina zatvora možda vam se čini da je zapriječena za manja kaznena djela. Da, tu su razbojstva, krađe, ali pet godina zatvora 2020. godine Vrhovni je sud potvrdio optuženiku kao osudu zbog teškog tjelesnog ozljeđivanja supruge, uslijed čega je umrla. Znači, „do pet godina“ može značiti da ste i ubili nekoga.

Državni odvjetnik između čak 60 do 80 % kaznenih postupaka prema maloljetnicima obustavlja u pripremnom postupku odnosno u fazi postupka prije suda. Ako državni odvjetnik ne odbaci kaznenu prijavu te ne zaustavi postupak, stavit će prijedlog sudu da se maloljetniku izrekne maloljetnička sankcija.

„Dešava nam se da kada obuhvatimo jednog maloljetnika u dobi od recimo 17 godina, vidimo sve propuste koji su se desili u njegovoj 13-14 godini, kad ga nismo prepoznali kao rizik od počinjenja kaznenog djela, pa ga s 14 nismo obuhvatili s prvim lošim ponašanjem. I sad ga imamo u 17 godini s nizom kaznenih djela, kada je postao dosta problematična osoba zbog svojih problema u ponašanju, gdje nitko nije zapravo odradio posao kako treba“. , izjavila je ova sutkinja još 2015. godine.

„Maloljetniku se mogu izreći odgojne mjere, a to su sudski ukor, posebna obveza, pojačana briga i nadzor, pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, upućivanje u disciplinski centar, upućivanje u odgojnu ustanovu, upućivanje u odgojni zavod i upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu.“, ukratko objašnjava sutkinja za mladež te objašnjava:

„Maloljetniku starijem od 16 godina, može se izreći maloljetnički zatvor za teška kaznena djela, kada s obzirom na narav i težinu djela i visoki stupanj krivnje ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru već je potrebno kažnjavanje. Maksimalna kazna maloljetničkog zatvora je 5 godina, a za vrlo teška kaznena djela ili više teških kaznenih djela može se izreći maloljetnički zatvor do 10 godina. Također je kroz dugi niz godina u našem pravnom sustavu određeno da se mlađim maloljetnicima mogu izreći samo odgojne mjere jer se isti ne mogu kazniti za počinjenje kaznenog djela. Maloljetnički zatvor može se izreći i mlađem punoljetniku, osobi koja je u vrijeme počinjenja djela bila stara 18 do 21 godinu, a za vrijeme suđenja nije bila starija od 23 godine. Svrha je maloljetničkog zatvora da se poduzimanjem mjera odgoja, obrazovanja i stručnog osposobljavanja maloljetnog počinitelja kaznenog djela utječe na daljnji razvoj njegove ličnosti i jačanje njegove osobne odgovornosti radi suzdržavanja od ponovnog činjenja kaznenih djela, kao i da se utječe na ostale da ne čine kaznena djela. Od sveukupnog broja kaznenih sankcija maloljetnički zatvor se izriče između 1 do 2 % .“, zaključuje priču o malom postotku kažnjenih maloljetnika Lana Petö Kujundžić.

Druge mjere pomoći maloljetniku i okolini

Kad je riječ o drugim mjerama, pojačana briga i nadzor izriče se kad sud ocijeni da odgoj i utjecaj roditelja ili skrbnika na ponašanje i razvoj maloljetnikove ličnosti nije dovoljan za njegov odgoj već je potrebno poduzeti trajnije mjere uz brigu i nadzor nadležne službe.

Upućivanje u disciplinski centar slijedi kad sud smatra da je za ostvarivanje svrhe odgojnih mjera potrebno kratkotrajno izdvajanje maloljetnika iz životne sredine tijekom kojeg će odgovarajućim intenzivnim mjerama biti izvršen utjecaj na njegovu ličnost i ponašanje. U *Zakonu o sudovima za mladež* (ZSM) stoji i kako uz odgojnu mjeru ili kaznu maloljetničkog zatvora sud može prema maloljetnicima primijeniti i sigurnosne mjere poput obaveznog psihijatrijskog liječenja (do 3 godine), obaveznog liječenja od ovisnosti (također do 3 godine), sigurnosnu mjeru obaveznog psihosocijalnog tretmana (do 2 godine), protjerivanje stranca iz zemlje, oduzimanje predmeta te zabrana upravljanja motornim vozilom (samo prema starijem maloljetniku).

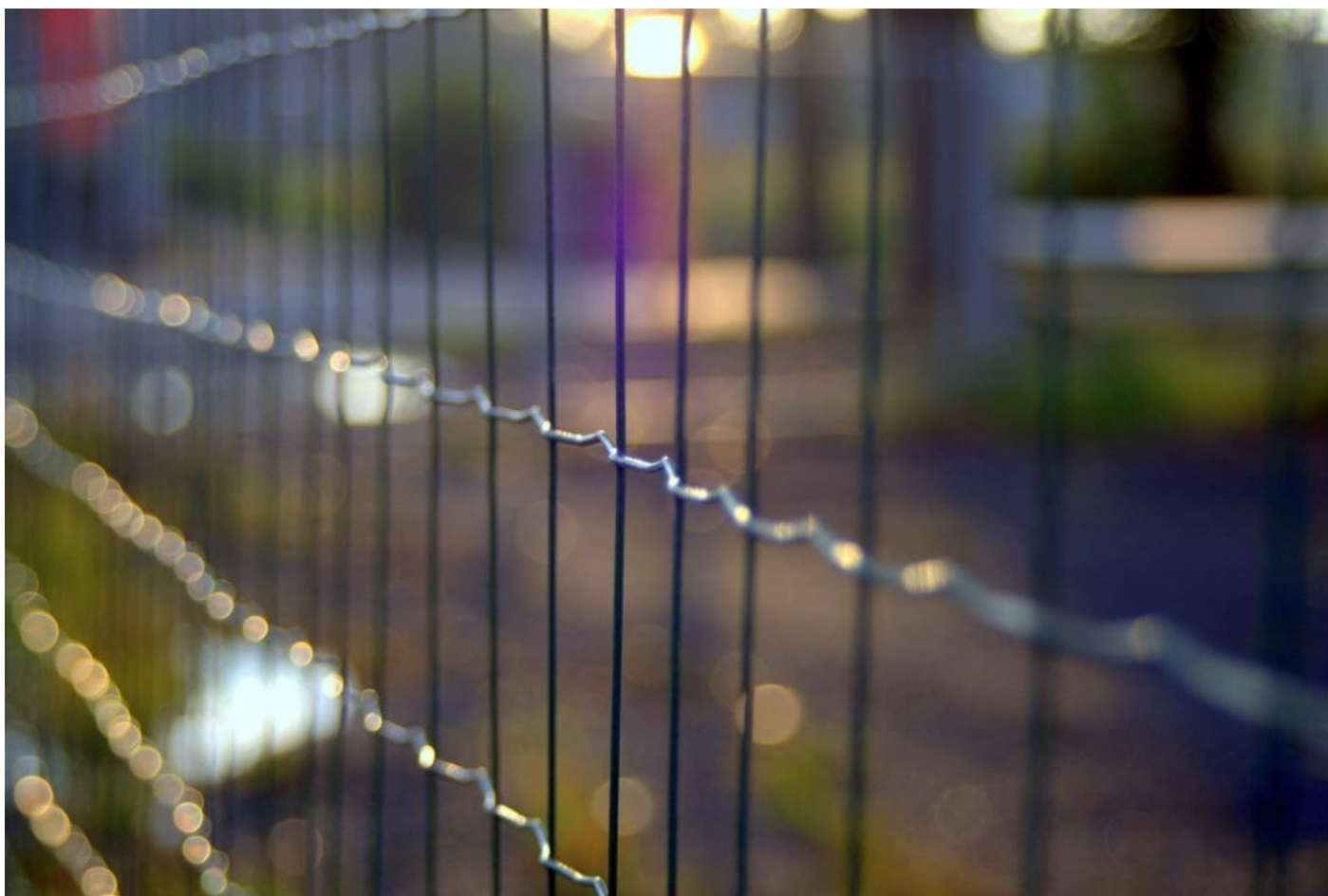
Svrha je odgojnih mjera, prema riječima sutkinje, da se pružanjem zaštite, brige, pomoći i nadzora te osiguranjem opće i stručne naobrazbe maloljetnog počinitelja kaznenog djela utječe na njegov odgoj, razvijanje njegove cjelokupne ličnosti i jačanje osobne odgovornosti radi suzdržavanja od ponovnog činjenja kaznenih djela. „Oko 15 % kaznenih sankcija odnose se na odgojne mjere upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojni zavod što su odgojne mjere institucionalnog karaktera i gdje se maloljetnici smještaju i izdvajaju iz sredine u kojoj žive te se briga i nadzor povjeravaju odgajateljima i stručnjacima koji mogu trajnije djelovati na maloljetnikovu ličnost, ponašanje, razvoj i odgoj, osobito obrazovanjem i radnim osposobljavanjem. Upućivanje u odgojni zavod izreći će se kad je to potrebno zbog izraženih poremećaja u ponašanju i nedovoljne spremnosti da prihvati

odgojne utjecaje i maloljetnika se izdvaja iz životne sredine, a osobito uzima u obzir težina i narav počinjenog djela. Maksimalno vrijeme koje maloljetnik može provesti u ustanovi je 3 godine. Upravo bi se osobama od 14 do 16 godina, mlađim maloljetnicima, trebala određivati neka druga mjera kao što je mjera pojačanog nadzora, smještaja u odgojnu ustanovu ili posebnu odgojnu ustanovu kako bi im se pružila pomoć i zaštita i nadziralo njihovo obrazovanje i osposobljavanje.“, smatra Petö Kujundžić.

Maloljetnik mora biti informiran o tome što mu se stavlja na teret, kao i njegovi roditelji, a ima i pravo na branitelja od prvog trenutka ispitivanja i ne može mu se suditi ako nije prisutan na raspravi. O njegovim osobnim i obiteljskim prilikama pribavit će se podaci od zakonskih zastupnika, najčešće roditelja, Centra za socijalnu skrb, a ako je to potrebno zatražit će se mišljenje liječnika, psihologa ili pedagoga, a mišljenje se može zatražiti i od zdravstvene ili socijalne ustanove. Ukoliko se postupak nastavlja, na sjednicu vijeća poziva se državni odvjetnik maloljetnika, branitelj, roditelji, žrtva i oštećenik, kao i Centar za socijalnu skrb. Što se tiče samog zakona, on je preuzet iz jugoslavenskih propisa o dobnoj granici kaznene odgovornosti od navršениh 14 godina. Ista je propisana *Zakonom o sudovima za mladež* kao i *Kaznenim zakonom*.

Što s „ponavljajćima“?

Zanima nas ako joj se neko lice često ponavlja u sudnici, hoće li mu dati još jednu (tisućitu) šansu ili ga čeka odgojni zavod ili čak zatvor, te kako se tada osjeća s obzirom na to da je u medijima poznata kao veliki zaštitnik mladih osoba, na što odgovara: „Istražni zatvor za maloljetnike krajnja je mjera koja se treba provoditi tek kada se isto ne može postići mjerom opreza ili privremenom mjerom ili kućnim pritvorom prema *Zakonu o sudovima za mladež*. Istražni se zatvor određuje razmjerno težini djela i očekivanoj sankciji, a u najboljem interesu djeteta. Taj interes sud treba utvrditi sa stručnim osobama. Stručne su osobe stručni suradnici u sudu, Centru za socijalnu skrb, domu za odgoj djece u kojima postoje dijagnostički centri za ili drugim institucijama u kojima su stručne osobe, socijalni pedagozi, socijalni radnici ili dječji psiholozi koji rade s djecom. Multidisciplinarnan je pristup potreban kako bi se odredio najbolji interes djeteta, a suci i državni odvjetnici moraju biti specijalizirani za rad s maloljetnicima. Maloljetnički zatvor se od svih maloljetničkih sankcija izriče u najviše 5 % slučajeva za najteža kaznena djela. Maloljetnički se zatvor može izreći starijem maloljetniku za kazneno djelo za koje je u zakonu propisana kazna zatvora tri godine ili teža kazna, kad s obzirom na narav i težinu djela i visoki stupanj krivnje ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru, već je potrebno kažnjavanje.

Ako je to sankcija kojom želimo postići svrhu da se dijete u sukobu sa zakonom promjeni tako da ga više ne vidimo kao počinitelja kaznenog djela i da ima mogućnosti razvoja tada na to ne gledam kao „tragediju“ već možda na drugačiji način njegovog života. Takvi slučajevi su teški i trebamo se

kao stručnjaci nositi sa svim nedaćama te djece i obitelji iz kojih dolaze.“, slušamo odgovor ove cijenjene sutkinje koja ipak kasnije dodaje: „Djeci nije mjesto u zatvorskom sustavu, niti kada je u odgojnom zavodu, a niti kada su u maloljetničkom zatvoru. Nedostaje stručnog kadra, nema dovoljno različitih programa, kvaliteta smještaja i lokacije su neadekvatne. Ne vodi se sustavna politika procjena potreba i stvarnih mogućnosti.“, objašnjava da djeca okružena rešetkama po njoj i nisu najbolje rješenje.

Petö Kujundžić ukratko spominje i tezu o tome hoće li zatvorena djeca kasnije nastaviti putem kriminala. „Nažalost, nemamo dovoljno istraživanja no zato strana govore da institucijalizacija djece i njihovo zatvaranje doprinosi povećanju rizika da će se nastaviti ponašati delinkventno. No sve zavisi i o odgojnoj skupini, odgajatelju, programu koji se provodi tako da ne možemo unaprijed osuditi svako dijete da će loše završiti.“, kaže sutkinja Petö Kujundžić i naglašava ono što smo od nje mogli čuti već dosta puta, a što smatra velikim problemom: nepostojanje posebnih odgojnih ustanova ili kako ZSM točno kaže:

Upućivanje u posebnu odgojnu ustanovu

Članak 17.

(1) Prema maloljetniku s psihofizičkim oštećenjima sud može umjesto upućivanja u odgojnu ustanovu ili odgojni zavod izreći mjeru upućivanja u posebnu odgojnu ustanovu.

(2) Ova mjera može se izreći i umjesto sigurnosne mjere obveznog psihijatrijskog liječenja ako se u posebnoj odgojnoj ustanovi može osigurati liječenje maloljetnika i time postići svrha ove sigurnosne mjere.

(3) Maloljetnik ostaje u posebnoj odgojnoj ustanovi dok je to potrebno radi njegovog liječenja, zaštite ili osposobljavanja, ali ne dulje od tri godine.

Zašto smo od svih spomenutih zakona napisali samo ovaj? Zato što o njemu govori i Pravobraniteljica za djecu i mladež i pokušava objasniti kako točno njezin Ured pomaže, ali i Ministarstvo pravosuđa i uprave te Uprava za zatvorski sustav i probaciju. Zašto nije ostvaren – naravno, svatko za to ima svoje obrazloženje.

Članak je objavljen uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije iz Programa poticanja novinarske izvrsnosti

Moja reakcija na članak je...

